

Олександр Юрійович **КЕСР**
аспірант, Київський університет права НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7904-9864>

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОЗНАКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Статтю присвячено дослідженню питань, пов'язаних із визначенням міжнародного правопорядку як видового об'єкта кримінально-правової охорони для діяння, передбаченого ст. 443 Кримінального кодексу України. Визначено, що міжнародний правопорядок як об'єкт кримінально-правової охорони є складним і багатоаспектним явищем, який охоплює також мир і безпеку людства, хоча й вужчим за змістом, ніж міжнародний правопорядок, як міжнародно-правова категорія.

Ключові слова: кримінальне право, правова природа, ознака, кримінально-правова охорона, видовий об'єкт, міжнародний правопорядок

ВСТУП

Міжнародний правопорядок як категорія міжнародного права є складним і багатоаспектним явищем, яке охоплює засади міжнародної правосуб'єктності та міжнародного правотворчого процесу, міжнародні відносини, міжнародне співробітництво, системи захисту прав людини та засоби вирішення міжнародних спорів, а також засади міжнародно-правової відповідальності. Розділ XX Кримінального кодексу (КК) України має назву «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Враховуючи, що групування статей у кримінальному законі здійснюється за критерієм родового об'єкта, можна дійти висновку про те, що у вказаному розділі закріплено норми про кримінальні правопорушення, об'єднані такими родовими об'єктами як мир, безпека людства та міжнародний правопорядок.

Питання міжнародного правопорядку як об'єкта кримінально-правової охорони висвітлено у низці наукових робіт, зокрема, П.П. Андрушка, Н.В. Акулової, С.М. Мохончука, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, Є.Л. Стрельцова, М.І. Хавронюка та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг наукових досліджень кримінальних правопорушень, закріплених у розд. XX КК, кількість яких зросла після початку збройної агресії росії проти України, потрібно констатувати недостатність розроблення теми міжнародного правопорядку як об'єкта кримінально-правової охорони.

МЕТА статті – дослідження міжнародного правопорядку як об'єкта кримінально-правової охорони, його природи та ознак.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано такі методи, як аналіз та синтез, порівняння, пояснення, формулювання логічного висновку, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

«Правапорядок» – це суспільний порядок, заснований на праві; його метою є впорядкування правових, політичних, економічних, соціальних та інших суспільних відносин за допомогою законів та інших нормативно-правових актів, тобто законності [1]. Досліджуючи міжнародний правопорядок як об'єкт кримінально-правової охорони, вважаємо, що передусім слід виходити з його загальнотеоретичного розуміння. Через ознаку впорядкованості суспільних відносин правопорядок також

визначають А.П. Головін (унормовані правом правила поведінки, забезпечення дотримання яких покладено на певні органи під загрозою відповідальності за їх порушення) [2], А.Ф. Крижанівський (організована в межах суверенної держави та її суспільно-просторового буття людська спільнота, яка здійснює свою життєдіяльність на основі права і створює для забезпечення у своєму суспільно-територіальному середовищі відповідні владні інституції для забезпечення правопорядку) [3], С.В. Петков (стан суспільних відносин, фактичної врегульованості соціальних зв'язків, якісне вираження законності, за якого забезпечується дотримання правових норм, що містяться в нормативних актах, які, зі свого боку, впорядковано відповідно до правил нормопроектної техніки) [4], І.М. Погрібний (стан фактичної впорядкованості врегульованих нормами права суспільних відносин, який є результатом впровадження в життя режиму законності) [5].

У літературі висвітлено різні погляди на поняття «міжнародний порядок».

І.М. Забара, наголошуючи на тому, що міжнародний правопорядок є однією з найважливіших правових категорій, називає декілька основних підходів до визначення цього поняття:

- 1) міжнародний правопорядок як порядок (стан впорядкованості) міжнародних відносин, встановлений нормами міжнародного права;
- 2) міжнародний правопорядок як режим встановлення відносин і приписів поведінки шляхом систематичного застосування сили з боку політично організованого суспільства;
- 3) міжнародний правопорядок як система (сукупність) міжнародних відносин, урегульованих правом;
- 4) міжнародний правопорядок як структура, обумовлена наявністю і дією міжнародно-правової системи;
- 5) міжнародний правопорядок як реалізація принципів і норм міжнародного права, міжнародне право в дії;
- 6) міжнародний правопорядок як втілення режиму законності в міжнародних відносинах;
- 7) міжнародний правопорядок як стан міжнародної системи;
- 8) міжнародний правопорядок як модель функціонування співтовариства держав;
- 9) міжнародний правопорядок як стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин [6].

Водночас науковиця розглядає міжнародний правопорядок у декількох аспектах, розмежовуючи його на універсальний міжнародний правопорядок та регіональні міжнародні правопорядки (європейський правопорядок, азіатський правопорядок, африканський правопорядок, американський правопорядок та інші типи правопорядку), поява яких обумовлена глибокою економічною інтеграцією держав [7].

Виходячи з викладеного, можна дійти висновку про те, що міжнародний правопорядок є складним і багатоаспектним явищем, що охоплює засади міжнародної правосуб'єктності та міжнародного правотворчого процесу, міжнародні відносини, міжнародне співробітництво, системи захисту прав людини та засоби вирішення міжнародних спорів, а також засади міжнародно-правової відповідальності. У цьому контексті виникає питання про те, чи охоплюються усі вказані аспекти міжнародним правопорядком як категорією міжнародного права, так і міжнародним правопорядком як об'єктом кримінально-правової охорони. Зокрема, якщо припустити, що міжнародний правопорядок як категорія міжнародного права та як об'єкт кримінально-правової охорони співпадають за змістом, то у такому разі міжнародний правопорядок фактично поглине інші змістовно пов'язані об'єкти кримінально-правової охорони – мир та безпеку людства, які, як впливає з положень Статуту ООН, є невід'ємними частинами міжнародного правопорядку.

Поняття «кримінально-правова охорона» в українській правовій літературі не має єдиного значення. Підсумовуючи визначення науковців з кримінально-правової охорони, А.М. Орлеан називає такі її розуміння:

1) механізм правового регулювання суспільних відносин (система правових засобів, послідовно організована метою подолання перешкод на шляху задоволення інтересів суб'єктів права);

2) результат реалізації охоронної функції (завдання) кримінального права, що становить комплекс засобів, що забезпечують охорону, маючи на меті, щоб суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінального закону чим меншу зазнавали злочинних посягань;

3) захист суспільних відносин;

4) правове забезпечення прав людини;

5) заходи зі збереження наявних суспільних відносин та інтересів, утримання громадян від злочинних посягань на них шляхом визначення у кримінальному законі небезпечних для особи, суспільства та держави діянь, що є злочинними, та встановлення за їх вчинення кримінальних покарань та інших заходів кримінально-правового характеру [8].

На нашу думку, останнє визначення найбільш чітко відображає ознаки кримінально-правової охорони як системи відносин, які перебувають під охороною кримінального права незалежно від того чи відбувається суспільно небезпечне посягання на такі відносини чи ні, а також надає змогу розмежувати об'єкт кримінально-правової охорони та родовий об'єкт кримінальних правопорушень, який є основним критерієм їх об'єднання в єдиний розділ кримінального закону. Проте міжнародний правопорядок в його міжнародно-правовому розумінні та міжнародний правопорядок як об'єкт кримінально-правової охорони не є тотожними через те, що у розд. XX КК фактично закріплено декілька

об'єктів кримінально-правової охорони, які охоплено міжнародним правопорядком – мир та безпека людства. За таких обставин специфіка кримінальних правопорушень, закріплених у цьому розділі КК, дає підстави для висновку про те, що назва розділу не повністю відповідає його змісту: правильнішою видається назва на кшталт «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та інші злочини проти міжнародного правопорядку».

У розд. XX КК України акцентовано увагу на декількох об'єктах кримінально-правової охорони – це мир та безпека людства, а також власне міжнародний правопорядок. Зокрема, це пропаганда війни (ст. 436), виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК), порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК), застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК), розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440), екоцид (ст. 441), геноцид (ст. 442), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443), злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444), незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445), піратство (ст. 446), найманство (ст. 447). З цього вбачається, що у розд. XX КК передбачено відповідальність за різні діяння, як за ступенем суспільної небезпечності, так і правовою природою та об'єктами посягання. Частина з них становлять т.зв. «лідерські» злочини та/або злочини, що вчиняються в межах єдиного злочинного плану особами, як обіймають певне посадове становище, кримінальні правопорушення, пов'язані із застосуванням масштабного насильства, вчинення дій, спрямованих на порушення міжнародних зобов'язань або ускладнення міжнародних відносин. Враховуючи цю специфіку, на нашу думку, перебувають під охороною кримінального закону такі суспільні відносини, пов'язані з міжнародним правопорядком:

1) із забезпечення дружніх відносин між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів;

2) із забезпечення ефективності заборони війни як засобу державної політики;

3) з міжнародного співробітництва у сфері спільних інтересів людства.

Натомість, звертаючись до визначення міжнародного злочину, слід зазначити, що нині до них відносяться злочини, які віднесено до юрисдикції МКС, зокрема це злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин геноциду, а також деякі інші злочини – піратство, работоргівля, міжнародний тероризм. Особливістю цих злочинів є те, що кримінальне переслідування за їх вчинення може бути здійснено державою, в якій або стосовно громадян якої вчинено відповідний злочин; будь-якою іншою державою, в якій стосовно цих злочинів визнано універсальну юрисдикцію; міжнародною судовою інституцією, на розгляд якої передано кримінальне провадження або яку утворено для

розгляду такого кримінального провадження. Вважаємо, що під міжнародно-правовою охороною перебувають такі суспільні відносини:

- 1) відносини із забезпечення ефективності заборони війни як засобу державної політики;
- 2) відносини безпеки людства та окремих соціальних груп.

Отже, міжнародний правопорядок як об'єкт кримінально-правової охорони є вужчим за змістом, ніж міжнародний правопорядок як міжнародно-правовою категорія.

ВИСНОВКИ

Характеризуючи міжнародний правопорядок як об'єкт кримінально-правової охорони можна виокремити такі

суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінального закону: 1) відносини із забезпечення дружніх відносин між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів; 2) відносини із забезпечення ефективності заборони війни як засобу державної політики; 3) відносини з міжнародного співробітництва у сфері спільних інтересів людства.

На основі викладеного можна дійти висновку, що міжнародний правопорядок як об'єкт кримінально-правової охорони є складним і багатоаспектним явищем, який охоплює також і мир і безпеку людства, хоча і вужчим за змістом, ніж міжнародний правопорядок як міжнародно-правова категорія.

Список використаних джерел

1. Шемшученко Ю.С. Правопорядок. *Юридична енциклопедія* / ред. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ, 2003. Т. 5. С. 736 с.
2. Головін А.П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 20 с.
3. Крижанівський А.Ф. Правопорядок у суспільно-правничих контекстах: спроба системного бачення. *Актуальні питання реформування правової системи України*: зб. наук. ст. за матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 1–2 червня 2007 р.): у 2 т. / уклад. Т.Д. Климчук, І.М. Якушев. Луцьк, 2007. Т. 1. С. 61–66.
4. Петков С.В. Правознавство. 2022. 382 с. URL: <https://tnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/ПРАВОПОРЯДОК-пункт.pdf>
5. Погрібний І.М. Правопорядок: окремі аспекти розуміння та сутності. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2019 с. 173-174 https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/84.pdf
6. Забара І.М. Міжнародний правопорядок: до питання визначення правового явища (теоретичні аспекти). *Альманах міжнародного права*. 2019. Вип. 15. с. 4-11. <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v15/3.pdf>
7. Забара І.М. Міжнародний правопорядок: сучасні тенденції у дослідженнях правового явища (теоретичні аспекти) *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 131. С. 79-87.
8. Орлеан А.М. Актуальне дослідження проблем кримінально-правової охорони фондового ринку. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 206-208. https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2018_reviews_2.pdf

References

1. Shemshuchenko Yu.S. Law and Order. *Legal encyclopedia* / ed. Yu. S. Shemshuchenko et al. Kyiv, 2003. Vol. 5. 736 p. (in Ukrainian).
2. Holovin A.P. Administrative and legal regulation of the activities of the public security militia: abstract of dis. ... PhD in Legal Sciences: 12.00.07. Kyiv, 2004. 20 p. (in Ukrainian).
3. Kryzhanivskiy A.F. Legal order in social and legal contexts: an attempt at a systemic vision. *Current issues of reforming the legal system of Ukraine*: coll. of science papers by materials of IV International science and practice conf. (Lutsk, June 1–2, 2007): in 2 vol. / comp. T.D. Klymchuk, I.M. Yakushev. Lutsk, 2007. Vol. 1. pp. 61–66. (in Ukrainian).
4. Petkov S.V. Science of law. 2022. 382 p. URL: <https://tnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/ПРАВОПОРЯДОК-пункт.pdf> (in Ukrainian).
5. Pohribnyi I.M. Legal order: separate aspects of understanding and essence. *Law enforcement function of the state: theoretical-methodological and historical-legal problems*. Kharkiv, 2019 pp. 173-174 https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/84.pdf (in Ukrainian).
6. Zabara I.M. International legal order: to the question of defining a legal phenomenon (theoretical aspects). *Almanac of international law*. 2019. Issue 15. pp. 4-11. <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v15/3.pdf> (in Ukrainian).
7. Zabara I.M. International legal order: modern trends in the research of the legal phenomenon (theoretical aspects) *Actual problems of international relations*. Issue 131. 2017 p. 82 p. 79-87. (in Ukrainian).
8. Orleans A.M. Current study of the problems of criminal legal protection of the stock market. *Herald of criminal justice*. 2018. No. 1. pp. 206-208. https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2018_reviews_2.pdf (in Ukrainian).

Oleksandr KEIER

postgraduate student, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7904-9864>

LEGAL NATURE AND SIGNS OF THE INTERNATIONAL LEGAL ORDER

Characterizing the international legal order as an object of criminal law protection, it is possible to single out the following social relations that are under the protection of criminal law: 1) relations to ensure friendly relations between nations based on the principle of equality and self-determination of peoples; 2) relations to ensure the effectiveness of the prohibition of war as a means of state policy; 3) relations regarding international cooperation in the field of common interests of mankind. On the basis of the above, it can be concluded that the international legal order as an object of criminal law protection is a complex and multifaceted phenomenon that also encompasses the peace and security of mankind, although it is narrower in content than the international legal order as an international legal category.

Based on the above, it can be concluded that the international legal order is a complex and multifaceted phenomenon that encompasses the principles of international legal personality and the international law-making process, international relations, international cooperation, human rights protection systems and means of resolving international disputes, as well as the principles of international legal responsibility. In this context, the question arises as to whether all the specified aspects are covered by the international legal order as a category of international law, and by the international legal order as an object of criminal law protection. In particular, if we assume that the international legal order as a category of international law and as an object of criminal law protection coincide in content, then in this case the international legal order will actually absorb other meaningfully related objects of criminal law protection - the peace and security of humanity, which, as follows from the provisions of the UN Charter, are integral parts of the international legal order.

Keywords: *criminal law, legal nature, sign, criminal law protection, specific object, international legal order*